

Olosz Katalin

SZABÓ SÁMUEL ÉS A VADRÓZSAPÖR

1864 júliusában lobbant utolsót az a parázs vita, mely május huszadikától tartotta izgalomban a magyar szellemi életet, s amely a folklórkutatás történetében, Arany János elnevezésével, Vadrózsapör néven vált emlékezetessé. Mint ismeretes, a vita az egy évvel korábban megjelent *Vadrózsák*, Kriza János népköltési gyűjteménye körül robbant ki, a székely népballadák eredetiségének, nemzeti hovatartozásának kérdésében. Lényegét tekintve azokhoz a Kelet-Európában nem ritka szellemi perpatvarokhoz sorolható, melyekről 1937-ben *Népdalkutatás és nacionalizmus* című tanulmányában Bartók Béla így írt: „Tagadhatatlan, hogy a népdalkutatás, valamint általában minden népművészeti tanulmány megindulásának ösztökéjét a nemzeti érzés felébredésében kell keresnünk. A népköltési és népzenei kultúrértékek felfedezése feltűzelte a nemzeti büszkeséget, s mivel összehasonlításra kezdetben semmiféle mód sem volt, minden nemzet fiai azt gondolták, hogy ilyenfajta kincsek birtoklása az ő egyedüli és legsajátabb kiváltságuk... Azonban nemsokára némi csalódás következett be. Bármily keveset törődtek is a szomszédos nemzetek ilyenféle értékeivel, mégis elkerülhetetlen volt, hogy néhanapján akaratlanul is szemük ügyébe ne kerüljön a szomszédos nemzetek efféle kultúrkincsének egy-egy darabja: és itt kezdődött a baj.”¹

Igen, a Vadrózsapör esetében is ez történt: Kriza Jánost és munkatársait az a vád érte, hogy a *Vadrózsák* balladáit a román népköltészetből zsákmányolták. Mi több, hogy ők maguk a fordítói az úgynevezett ószékely balladák egyikének-másikának. Mert hiszen, szölt Iulian Grozescu vádja, „a magyar népnek nincsen eredeti epikai költészete”, az ilyen költészet nem sajátja, szemben az újlatin nyelveket beszélő európai nemzetekkel, melyek különös hajlandóságot mutatnak a hagyományos elbeszélő költészet művelésére”.² Romantikus nemzetkarakterológiához kötött érvelése hevében aztán Iuliu Grozescu elvitatta a *Molnár Anna* és a *Kőműves Kelemenné* eredetiségét, román balladák fordítását vélte felfedezni bennük.

Nincs szándékomban újra feleleveníteni és értékelni a Vadrózsapör eseményeit, megtették ezt már előttem többen is – Alexics György, Solymossy Sándor, Faragó József, Németh G. Béla³ –, egy-két mozzanataira azonban vissza kell térnem, mert azzal a személyiséggel vannak kapcsolatban, akinek folklórgyűjtő és gyűjtésszervező munkájában – talán

éppen a Vadrózsapör következtében – az interetnikus kapcsolatok feltárásának kezdeményei is helyet kaptak, s akiről a továbbiakban bővebben kívánok szólni.

Szabó Sámuel neve nem ismeretlen a magyar népköltészeti kutatás történetében. A marosvásárhelyi református kollégium egykori tanára Arany János *Koszorújában* mutatkozott be a székely népköltészet gyűjtőjeként, majd a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetében közölt anyagával szerzett megbecsülést. Csanádi Imre és Vargyas Lajos e kötet alapján úgy vélekedett róla, hogy: „A jónevű gyűjtők sorában is Szabó Samut illeti a legtöbb elismerés, mint a Székelyföld gondos, kitünő érzékű kutatóját.”⁴

A Magyar Népköltési Gyűjteményben azonban csak kis hányada jelent meg Szabó Sámuel és diákjai gyűjtésének. Anyaguk egy részét megőrizte ugyan a kollégium önképzőkörének kéziratos diáklapja, melyet századunk ötvenes éveiben Faragó József fedezett fel s részben publikált,⁵ nagyobb része azonban, úgy tűnik, örökre elveszett, feltehetően megsemmisült a második világháború alatt.

Az 1864 május–júniusában zajló Vadrózsapör árhulláma már levonulóban volt, lényegében, elvi szinten már le is zárult a vita, mikor Szabó Sámuel bekapcsolódott a pereskedésbe. Szükségesnek tartotta vitatkozó észrevételeit megtenni, mert mint 1864. július 10-én megjelent cikkében írta: „A vita [...] folyama alatt *Tihany* a marosvásárhelyi ifjak népköltészeti gyűjteményére hivatkozván, melynek rendezője én vagyok, fölhívatta érzem magamat a dologhoz-szólásra.”⁶ Szólnia kellett munkatársai, diákjai miatt is, hiszen – Arany Jánoshoz írt levele tanúsága szerint – „az egész coetus méltó indignationra fakadt a méltatlan gyanúsítások ellenében s elégtételt kíván”.⁷ De Szabó Sámuelnek el kellett mondania véleményét azért is, mert meggyőződése, hogy noha Kriza János „megfelelt önmagáért a gyűjtött darabok hitelességét illetőleg [...] a fordítási, vagyis – ez alkalommal kiigazítva – átültetési vád közvetőleg rám, mint hasonló székely népköltés-gyűjtőre is vonatkozhatik”.⁸

Az önigazoló szándékkal megírt cikk közlése, úgy tűnik, kényelmetlen helyzetbe hozta a *Koszorú* szerkesztőjét, mert hiszen Arany János már korábban hírül adta a vita lezárulását. Valószínű, ezért került a Szabó cikke alá szerkesztői megjegyzés, mely egy kicsit mintha magyarázkodás is lenne, hogy tudniillik: „E cikk írójának, mint ki a székely népköltészeti maradványokat szorgosan gyűjti, kissé bár elkésett, de méltó hozzászólása van a vadrózsa-perhez, melyet lapunk ugyan csak mellékesen érintett, de

a »Székely népköltemények« első III száma itt folyt, s azokhoz e IV. szám, a »Kőműves Kelemenné« újabb variánsa nagyon is illő adalék.»⁹ Lehetett némi lelkiismeret-furdalása is Arany Jánosnak Szabó Sámuellel szemben, aki vitacikkét kísérő levelében dolgozata „sürgető közlését” kéri, ámbár, mint vallja, követelőző nemigen szokott lenni.¹⁰ A közlés sürgetését minden valószínűség szerint az tette indokolttá, hogy az Arany János által emlegetett *Székely népköltemények* címen elindított sorozat második részlete csaknem fél évet várt a szerkesztői asztalfiókban: Szabó még 1863 végén küldte el Arany Jánosnak,¹¹ s a közlemény csak 1864. június 5-én jelent meg. És nem is véletlenül éppen akkor: a Vadrózsahadjáratba bele-beeszlő Arany Jánosnak kapóra jöhetett az addig elfekvő Szabó-kézirat, mely Molnár Anna balladájának két újabb székelyföldi változatát mutatta be s hasonlította össze Gyulai Pál korábban közölt szövegvariánsával, az *Ajgó Mártommal*. Arany lábjegyzetben utalt is a bontakozóban lévő vitára, arra, hogy a Molnár Anna eredetiségét megkérdőjelező román hazafi „nemcsak azt vindicálja, hogy e ballada az oláh néptől származhatott (mint vita tárgya lehet) a székely nép közé, hanem egyenesen azt, hogy *írói plagium, a gyűjtők fordítják most hevenyében*, hogy megmutassák, mennyire gazdag a székely elbeszlő költészet, aminek eddig semmi híre nem volt. Nem ám – mondja Arany –, mert senki nem törődött vele, csak most kezd a gyűjtés lábra kapni: s e három különböző variánsa is ugyanazon költeménynek mutatja, hogy ez nem *irodalmi humbug*; ilyet író nem is képes csinálni...”¹²

Ilyen gondolatokkal hozta tehát nyilvánosságra Arany János Szabó Sámuel közleményét, mely írójának eredeti szándékától függetlenül új jelentés hordozója lett; friss bizonyító anyagként szolgált a perlekedésben arra, hogy ha a gyűjtés „lábra kap”, a székely népballadák nagyobb számában bukkannak fel, nem éppen olyan ritka madarak, mint ahogy Kriza János gondolta. Szabó Sámuel második, immár tudatos megszólalása a Vadrózsapörben a másik megvádolt székely ballada, a *Kőműves Kelemenné* nyarádmenti változatával kívánta ugyanezt bizonyítani.

Az újabb szövegváltozatok felmutatása mellett Szabó Sámuel – mint már utaltunk rá – hozzászólt a vitához, egyrészt, mert érintve érezte magát, másrészt, mert voltak olyan gondolatai, melyeket fontosnak tartott elmondani.

Az, hogy a perpatvar végén fejtette ki véleményét, bizonyos előnnyel, de ugyanakkor hátránnyal is járt. Előnyös helyzetben volt a tekintetben, hogy rálátása volt az egész vitára, ismerhette (és ismerte is) az egész Vad-

rőzsa-hadjáratot – amint ő nevezi a perlekedést – s a vita teljes anyagának ismeretében szólhatott hozzá a felmerült problémákhoz. Így utasíthatta el például a Tihany álnéven vitázó szerző Grozescuéhoz hasonló, szüklátóköri, nemzetkarakterológiai fogantatású fejtegetését, vagy nyilváníthatta ki sajnálkozását a fölött, hogy a „tisztán irodalmi vitába” az egyik közbeszóló „nemzetiségi kérdést” elegyített, ami miatt az igazság kimondása sokkal nehezebb lesz, mert a társnemzet írójából egyszerűen „nemzeti vértanú lesz, kit egy idegen nemzet írói csupa ellenszenvből támadtak meg”.¹⁵ Hátrányára volt viszont az a tény, hogy Arany László cikke, illetve Arany János elvi-eszmei tisztázó közbeszólásai, Kriza János higgyék-bölcs válasza után elméleti alapkérdésekben lényeges új mozzanatokkal aligha gazdagíthatta az elhúzóditó vitát.

Szabó Sámuel nem is kísérletezett elméleti jellegű okfejtéssel. Arra vállalkozott, hogy lépésről lépésre megvizsgálja Grozescu állításainak valóságtartalmát, pontosabban azt, hogy mire alapozott a vitát provokáló cikkíró vádló észrevételeinek megfogalmazásakor. Szabó pontokba szedve veszi számba azokat a hiányosságokat, felületes megállapításokat, melyek folytán úgy ítéli meg, hogy „Gr. Úr illetékesen ... nem szólhat” a felvetett kérdésekhez, mert kijelentéseinek, észrevételeinek nincs aranyfedezete: állításai mögül hiányzik a biztos és cáfolthatatlan tényanyag, a tudás, az érveket támogató adatok, bizonyítékok sokasága, a tapasztalati és elméleti ismeretbázis. (Zárójelben jegyzem meg, hogy amit Szabó Sámuel a vita hevében mondott ki, azt, hogy Grozescu felületes, kellő ismeretek hiányában mond véleményt, néhány év múlva, a fiatal költő-publicista halálakor Iosif Vulcan sem hallgathatja el, még a kegyeletes megemlékezésben is kénytelen így fogalmazni túl kemény tollú barátjáról: „többet írt, mint tanult”.¹⁴) A hiánynak – Szabó Sámuel úgy látja – szubjektív és objektív okai egyaránt vannak. Megbocsáthatatlannak minősíti a szubjektív mulasztást, azt, hogy a vita elindítója olyannyira felületesen kezelte a kérdést, hogy például, saját bevallása szerint, nem járt a kezében a *Vadrózsák*, és nem ismerte a tárgykörbe vágó és számára elérhető régebbi és újabb szakközleményeket sem. E mulasztások folytán véli úgy Szabó, hogy Grozescu a felvetett kérdésekhez illetékesen nem szólhat. Nem lehetnek hitelesek nemzetkarakterológiai eszmeifuttatásai sem, mert – mint Szabó fogalmaz –: „Ilyen, minden régebbi adatot felforgató, senki által még be nem bizonyított dolgokat nem elég csak »hinni, vélni, meggyőződve lenni róla«, nem elég csak egy kis bátorság, hogy ki merje mondani az ember, ezt *tudni* is kell.”¹⁵ Tudni pedig sok esetben objektív

okok miatt nem lehet: azért, mert a korabeli népköltészeti, irodalmi, kultúrtörténeti kutatások még nem adtak választ, nem gyűjtöttek bizonyító anyagot a felvetett kérdésekre. Ugyanez áll a székely balladák román eredeztetésére is. „Különös – morgolódik Szabó Sámuel –, hogy Gr. Úr teljes határozottsággal »mer állítani« oly dolgokat a székely balladák kútforrásáról, mit ez idő szerint még *senki sem tudhat*. Kriza úrnál és nálam legalább még 15–20, eddigelé sehol sem közölt népballada várja a napfényre-jutást... Miként lehet ezeket valakinek láthatatlanul elítélni?”¹⁶ – teszi fel a kérdést, s választ is ad a mikéntre, csak az egy másfajta miként. „Kár a nyomdafestéket vesztegetni az ilyen pusztá véleményekkel, elmefuttatásokkal, melyek egy hajszálnyit sem lendítenek a dolgon, ha még oly éles elműleg lennének is kigondolva! – jobb szerényen bevallani, hogy azt biz egyikünk sem tudja s szorgalmasan gyűjteni, hogy valaha mi vagy utódaink ne csak vélekedhessenek róla, hanem tudhassák is.”¹⁷

A gyűjtőmunka által megszerzett tudás, a pontos ismeretek, ellenőrizhető adatok birtokában utasítja el Szabó Sámuel magától és adatközlőitől a plágium vádját, mert mint vallja, „a kezem közt levő, mintegy 900 darab székely népköltemény minden egyes darabjáról tudom, kinek ajkáról való; s ha Gr. Urat sorsa erre vezetné, személyesen is előállíthatom az illetőket élő ellenbizonyítékok gyanánt, kiknek nagyobb része írástudatlan (és oláh-nyelvtudatlan) egyszerű falusi ember s gyakran – kivált a ballada neműeknél – azon ősökre is hivatkoznak, kiktől a költeményt tanulták”.¹⁸

E nyilatkozat kutatástörténeti jelentőségére később még visszatérek; most csupán abban az összefüggésben szeretném értékelni, amiért megfogalmazódott. Hogy elhárítsa maga felől a plágium gyanúját, Szabó Sámuel adatközlőire hivatkozik, kiket meg tud nevezni, s akik nem ismerik a román nyelvet. Krizához hasonlóan Szabó is úgy gondolja, hogy a nyelvismeret hiánya eleve kizárja két nép szellemi javainak csereberéjét s egyáltalán az érintkezését. Az ilyenfajta elgondolás természetszerűen adódott a problémafeltevés milyenségéből, abból, ahogyan a gyanúsító vádaskodás felröppent, abból, ahogy az egymással közvetlenül érintkező népek költészetében felbukkanó rokon vagy azonos témákat csakis átvételként, zsákmányolásként értékelik, s abból, hogy folklórelméleti felkészültség, konkrét költészeti anyag és módszertani szempontok hiányában összehasonlításra alig-alig volt lehetőség. És természetesen adódott mindezen túl abból a nemzeti érzésből táplálkozó kizárólagosságból, amelyről Bartókot idézve szölvünk.

Érdekes jelensége e korszaknak, hogy éppen ez időben kezd kibontakozni az összehasonlító folklorisztika: alig pár éve, 1859-ben jelent meg Theodor Benfey Pancsatantra-tanulmánya és fordítása. Témák, motívumok nyelvhatárokon átívelő egyetemességét azonban egyelőre csak távoli népek költészetében tudják higgadt bölcsességgel szemlélni; olyan esetekben, mikor a közvetlen kölcsönzés lehetősége szóba jöhetett, hevesen elutasították ezt a gondolatot.

Az összehasonlító témavizsgálatokról Szabónak még egyetemi tanulmányai idejéből lehettek ismeretei, hiszen Göttingenben ahhoz a magyar diákcsoporthoz tartozott, kikkel Budenz József – akkor még Joseph Budenz – barátkozott, kiktől magyarul tanult, s aki éppen akkoriban, 1857–58-ban készített kivonatokat Benfey összehasonlító mesetanulmánya számára Erdélyi János magyar népmesekiadványából.²⁰ Marosvásárhelyi megtelepedése után – előfizetője és olvasója lévén Arany János lapjainak – ugyancsak gyakran szerezhette tudomást más népek költői hagyományairól: Arany János állandóan sürgette literátor olvasóit, hogy ismerjék meg és ismertessék meg más népek költészetét. A *Szépirodalmi Figyelő* és a *Koszorú* gyakran hozott fordítást közeli és távolabbi népek folklórából, vagy híradást azokról.

A lépten-nyomon felbukkanó párhuzamos jelenségeket Szabó nyelvtudása folytán is ismerhette, hiszen németül, angolul és franciául írt, beszélt, olvasott és tudott, mellest, románul is. Az önképzőkör jegyzőkönyveinek tanúsága szerint nem is mulasztotta el felhívni diákjai figyelmét az adandó párhuzamosságokra, mint például a *Sárga mérges kígyó* általuk gyűjtött változata és *A leány kiváltása* címen Greguss Ágost fordításában megjelent eszt ballada közötti „rokon alkatra”²¹. Összehasonlító ismeretei azonban mit sem értek a Vadrózsa-hadjárat sajátos helyzetében. A tudatos plágium, zsákmányolás, de még a *közvetlen* népi átvétel vádjával szemben is a tisztázás legkézenfekvőbb, mondhatnám egyetlen módja, megvétőzhatatlan válasza az lehetett és az volt, amivel Szabó érvelt: ismeri adatközlőit, székely falusi emberek, akik sem románul, sem írni-olvasni nem tudnak, a fordítás, de még a népi kölcsönzés lehetősége is ily módon kizárt. Ebben a sémában gondolkozva valóban elképzelhetetlen a szellemi javak cseréje, mert nincs áteresztő közeg, mely közvetítene egyik néptől a másikig.

A magyar népköltészet kutatásának történetében a Vadrózsapört egyöntetűen úgy ítélik meg a kutatók, hogy kedélyeket felkavaró hullámverésének volt egy nagyon is pozitív hozadéka: gyűjtésre serkentette a peres-

kedőket és szemlélődőket egyaránt. A gyűjtés fontosságáról – mint utaltunk rá – Szabó Sámuel szólt már a vita hevében. Meggyőződéssel vallotta, hogy a vélekedéseket, gondolomokat csak a biztos tárgyi tudás szoríthatja ki, s ennek alapját a kitartó gyűjtés, a néphagyományok minél alaposabb megismerése veheti meg.

Talán a pereskedésnek tudható be, hogy az 1860-as évek második felében Szabó Sámuel bővítette a gyűjtés tematikai körét. A kéziratos diáklapban²² a népköltészet klasszikus műfajai – balladák, dalok, mesék – mellett ritkábban ugyan, de a népszokások, hiedelmek körébe vágó anyagok is bekerülnek. Mintha választ kerestt volna Szabó Sámuel a Grozescunak feltett saját kérdéseire. 1864-ben még a vitát provokáló román fiatalembernek szegezi a kérdést: honnan tudja, hogy a székelyek körében ismeretlen az épületbe zárt elkárhozott lélek hiedelme? Honnan tudja, hogy nem eredeti a két megvádolt ballada? Honnan tudja, hogy mi van és mi nincs a magyar népköltészetben, hiedelemvilágban stb. A vita elültével azonban – igazságszerető ember lévén – szembe kellett néznie a valósággal, azzal, hogy „azt biz egyikünk sem tudja”, s levonnia a következtetést: gyűjteni, gyűjteni az adatokat, ismereteket. Minden bizonnyal ezzel magyarázható, hogy ugyancsak a hatvanas évek második felében diákjai figyelmét az önképzőkörön kívül is a hiedelemvilág, szokáshagyományok megismerése felé terelte. Erről vall az a két kéziratot kötet, melyekbe az első bölcselmi osztály magyar dolgozatainak legjavát gyűjtötte össze az 1864–65-ös és az 1865–66-os tanévből. Az első kötetben még csak elvétve fordul elő néprajzi vonatkozású dolgozat (Lakatos Samu: *Kaláka*, Darkó Ágost: *A lakodalom*)²³, a másodikban viszont a szabvány iskolai fogalmazványok mellett tízen felül van az olyan dolgozatok száma, melyek hiedelemtörténeteket, hiedelemmondákat, szokásleírásokat rögzítenek, a munka és árucseré néprajzának bizonyos vonatkozásait dolgozzák fel, a népelet egy-egy jellemző pillanatát vázolják.²⁴ A néprajzi vonatkozású dolgozatok számának gyarapodása önmagában is arra utal, hogy Szabó Sámuel valamiképpen ilyen irányba fordította diákjai figyelmét. A témaválasztást azonban tanítványaira bízhatta, mert elég sokféle dolgozat került a válogatásba. Közöttük – rendhagyó módon – felbukkan két, a román népelet egy-egy jelenségéről tudósító írás. Egyik húsvéti agrárrítust ír le, a másik pedig a havasi román favágók és tutajosok életéről számol be. Itt kell megemlékeznünk még egy – az árucseré néprajzával foglalkozó – dolgozatról, mely az interestnikus népi kapcsolatok kialakulásának egyik lehetséges módozatára világít rá. ~~E dolgozat Egy maros~~

vásárhelyi hetivásár leírása során beszédesen bizonyítja, hogy még a tömbben élő székelység sem élt hermetikus zárttságban, érintkezett a környező és szomszédságában élő népekkel, nemzetiségekkel, akikkel ha más nem is, de anyagi javait rendszeresen kicseréli.²⁵

Szentmiklósy Dénes úgy írja le a marosvásárhelyi hetivásárt, ahogyan az 1860-as évek közepén csütörtökről csütörtökre láthatta-tapasztalhatta a marosvásárhelyi polgár; a szökőkút körül sátrakat állító, portékájukat harsányan kínáló árusokkal, medvetáncoltató mutatványosokkal, nyüzsgő vásárosokkal, gavalier jurátusokkal, székely, örmény, zsidó, román, szász, tót kereskedőkkel, vásári léhűtőkkel. A kézirat tanúsága szerint a város hetivásárait rendszeresen felkeresték a fehér előruhás oláhországi sóshalárosok csakúgy, mint a gyékényes felei menyecskék, az „olajos keszkenőt” áruló örmény kereskedők, a gyapjúból szőtt kitlit kínáló brassyói szász árusok, a fakanalas cigányok, a gyalocsot áruló tótok, a székely gabonás szekereket környékező spekuláns zsidók, helybeli fazekasok és szalmakalap-készítő székely asszonyok. S a vásárlók is igencsak tarka képet mutattak: itt „egy zsiros hajú oláhlegény talpot méreget arasszal”, amott a csizmadiák sátránál cigányleány piros csizmát alkuszik, az örmény sátra előtt nyárádtői legények szúrják kereken kalapjukat akkor vásárolt kisebb-nagyobb tükkel, a pogácsasütők előtt „oskolába menő leánykák bámulják a bubás pogácsákat”, míg a tejfölös lepények után egy vén cigánynő tátja száját. S míg az „oláhországiak sós hala nemigen fogy [...] a kút túlsó oldalán a székely asszonyok szalmakalapjai kelendőségeknek örvendenek, mert a vevők nagyobbára kollégysták”.

Nem időzöm tovább a hetivásár képeinek felidézésénél, gondolom, ennyi is meggyőző adalék arra, hogy az erdélyi vásáros helyek kiváló alkalmat kínáltak és teremtettek az interetnikus kapcsolatok kialakulásának még a székelyek körében is. Nyelvi ismeretek nélkül is tudomást szerezhetek egymás viseleteiről, bizonyos szokásairól, tárgyi világuk sajátosságairól, igényeiről, mindazokról az elvárásokról, melyeket ma a piacutatás derít fel, s melyekről akkoriban tapasztalati úton szereztek tudomást, s hasznosították a maguk javára.

Árucseréről s az azt megelőző sajátos munkafolyamatról tudósít egy másik dolgozat is, melynek különös jelentőséget az ad, hogy szerzője Tirnován Sándor görög katolikus román diák, ki a marosvásárhelyi református kollégiumban tanult. *Dolgozat a tutajazásról* címen szülőföldje népének legfontosabb megélhetési forrásáról írt magyar dolgozatot. A Szászrégen környéki, felfalusi román fiú a Maros felső folyásának vidé-

kén élő hegyvidéki román emberek nehéz, veszélyekkel teli munkájáról írt, arról, hogy ősszel-télen miként vágják a tutajnak való fát, készítik elő a gerendákat szállításra, hordják le a Maros mellé, hogy a jégzajlás után nyomban útnak indulhassanak le Régenig, s aztán tovább. Dolgozatában feleleveníti azokat a nehézségeket, melyek a folyó szeszélyei miatt megkeserítik a tutajosok életét, s néha végveszélybe sodorják. De feleleveníti a derűsebb pillanatokot is, a tutajkikötőben várakozó leányok énekét, vagy a csendes mesészó mellett eltöltött esti pihenőt.

E dolgozat jelenléte a gyűjteményben abból a szempontból is figyelemreméltó, hogy fényt vet iskola, tanár és diákja előítélet-mentes nyitottságára, a másság elfogadására. Szabó Sámuel biztató tekintetét érezzük a magyar nyelvvel szemmel láthatóan küszködő Tírnován Sándor munkáján, hiszen nyelvi egyenetlenségei ellenére is a dolgozatot – minden bizonnyal néprajzi értékei miatt – felvette a „válogatott” magyar dolgozatok gyűjteményébe.

Az 1865–66-os tanév első bölcselmi osztályában két dolgozat is született a húsvéti szokások néprajzi érdekű leírására. A véletlenek szerencsés összjátéka folytán egyik ezek közül udvarhelyszéki magyar, a másik pedig mezőségi román népszokás bemutatására vállalkozott. Az előbbi, szerzőjének, Somodi Istvánnak születési és lakhelyéből ítélve, Etéd fiataljainak szokáshagyományáról nyújt képet, ahogyan vízbevető hétfő hajnalán a legények csoportosan, zenészek kíséretében felkeresték a lányos házakat.²⁶ A mezőgerebenesi gazdatiszt fia, Tar Sándor feltehetően ugyancsak szülőfalujáról írt, az ottani román fiatalok egy érdekes tavaszi agrárrítusát mutatja be *Első eke kimenetele az oláhoknál* címmel. Húsvét harmadnapján a falu fiataljai megünnepelték a szántásra legelőbb kimenő gazdát, aki legények vontatta ekéjével végigvonult a falun „több kártya víztől megferesztve”.

Nem tudhatjuk, a Vadrózsa-háború után egy-két évvel miket gondolt Szabó Sámuel tanár úr e két dolgozat elolvasása nyomán. De önként kínálkozott a szövegek láttán az összehasonlítás, a húsvéti ünnepkör szokáshagyományainak, rituális mozzanatainak összevetése s a rokon vonások, párhuzamos jelenségek konstatálása. Tar Sándor dolgozata olyan szempontból is figyelemre méltó, hogy a román szokáshagyományt csaknem egy évtizeddel korábban írja le, mint első közölt magyar nyelvű ismertetése.²⁷

Hasznos és úttörő munkát végzett Szabó Sámuel e dolgozatok megírásával: a hatvanas évek közepén, mikor ezek a dolgozatok megszület-

tek, a néphagyományokból – a *Vadrózsák* bűvöletében – még jobbra csak a népköltészetre figyeltek a kortársak. Az anyagi kultúra, munka néprajza, szokások leírása még csak elvétve kerül a tudományos érdeklődés előterébe, inkább az újságírás érdekességeket kereső gyakorlata hoz felszínre adatokat, jobbra távoli népek egzotikus szokáshagyományából, illetve a nemzetiségek életéből. Ilyen körülmények között minden egyes néprajzi adalékot vagy leírást tartalmazó dolgozat külön érték és nyereség a néprajztudomány számára.

Szabó Sámuel bekapcsolódásának a *Vadrózsák* körüli polémiába – mint láttuk – folklórelméleti jelentősége nem volt. A tudománytörténet azonban a gyűjtés sürgetése, tematikai körének kibővítése mellett kétségtelenül nyereségként tarthatja számon a *Molnár Anna* és *Kőműves Kelemenné* addig ismeretlen változatait, s nem utolsósorban Szabó Sámuel önvédelemből tett kijelentését, mely szerint a keze között lévő székely népköltészeti alkotások mindenikéről tudja, kinek az ajakáról való. Vagyis Szabó Sámuel korát meghaladó, modern gyűjtési szempontokat érvényesítve figyelt arra, hogy kik az adatközlői, honnan származnak a gyűjtött szövegek. Sajnos a korabeli tudományosság nem tartott igényt arra, hogy a gyűjtők helyhez és személyhez kössék népköltészeti szövegeik provenienciáját. Ennek következtében Szabó is csak hébe-hóba tünteti fel közleményeiben a gyűjtés helyét, s akkor is csak a tájegységet jelöli meg.

Fontos Szabó közbeszólása olyan szempontból is, hogy a nyilvánosság ebből a vitacikkből értesülhetett a marosvásárhelyi diákok által gyűjtött népköltészeti anyag mennyiségéről. Eszerint 1864 nyarán Szabó Sámuel a keze között lévő, mintegy 900 darab „székely népköltemény” ismeretében szállt vitába Iulian Grozescuval, s közvetve, bizonyos kérdésekben, Tihannyal. S ha már szóba került ismét a Tihany álnéven vitázó kortárs, úgy gondolom, érdemes lesz a Szabó Sámuellel kapcsolatos ismeretek fényében megpróbálkozni kiletének felderítésével.

A tudománytörténet mind a mai napig nem tudta azonosítani a Vadrózsapör Tihany álnév mögé rejtőzködő cikkíróját. Feltételezések születtek ugyan, de bizonyítani nem sikerült a feltevéseket. Többnyire Gyulai Pált gyanították,²⁸ több oknál fogva is. Mindenekelőtt azért, mert Gyulainak néhány évvel korábban már volt hasonló jellegű vitája egy magát meg nem nevező román honfitársával, aki éppen a Molnár Anna balladájának eredetiségét kérdőjelezte meg.²⁹ Gyulait tarthatták az egyik legilletékebbnek azért is, mert az ő hathatós segítségével készült el a *Vadrózsák*

első kötete, no meg azért is, mert a székely népballadák egyik legjobb ismerőjeként tartották számon, aki maga is gyűjtött korábban. Gyulai neve mindenkinél előbb jöhetett szóba azért is, mert a *Fővárosi Lapok* szerkesztője „szépítészeinknek, s kivált Gyulai Pálnak” ajánlva tette közzé Grozescu cikkét, megjegyezve, hogy Gyulai az egyik szóban forgó népballadáról korábban „tüzetesebb ismertetést írt”.³⁰ Mindent összevetve tehát, Kriza mellett a legelhivatottabb véleménynyilvánítást a kortársak Gyulaitól várták. Maga Kriza is abban reménykedett, hogy Gyulai fel fog szólalni a polémiában, nem tartván magát elég érélyesnek s a vitatkozásban elég gyakorlottnak.³¹

Gyulai Pál azonban – eddigi ismereteink szerint s a várakozások ellenére – távol tartotta magát a polémiától. Erre enged következtetni a *Fővárosi Lapok* szerkesztőjének újabb jegyzete, aki a *Pesti Napló* egy csípős megjegyzésére replikázva így írt: „Az sem áll, hogy mi ez irodalmi vitában Krizát vagy Gyulait véleményadás végett a magunk törvényszéke elé idéztük volna. Sőt azon, rájok nézve csak hízelgő óhajást fejeztük ki: vajha Grozescu állításait ők cáfolnák meg, mint a népköltészet alapos ismerői.”³² Mindezt a *Fővárosi Lapok* szerkesztője Tihany cikkének megjelenése után írja! Ha Gyulai rejtőzködött volna a Tihany álnév mögött, a szerkesztő aligha emlegeti fel újólag, hogy jó néven venné Gyulai közbeszólását.

De tételezzük fel, hogy a szerkesztő nem tudta, kit takar a Tihany álnév. Akkor is teljes biztonsággal meg lehet állapítani, hogy nem Gyulai az álneves vitatkozó. Erre a megállapításra ad támpontokat Tihany írásának néhány, a vita szempontjából mellékes részlete, valamint Szabó Sámuel levelezése.

Korábban már utaltunk arra, hogy Szabó Sámuel azért érezte „fölvihatra” magát a hozzászólásra, mert Tihany a marosvásárhelyi ifjak népköltészeti gyűjteményére hivatkozott, mondván, hogy Grozescu állításait „megcáfolandja [...] nemsokára azon körülbelől 50 újabban összegyűjtött ballada is, melyet a marosvásárhelyi kollégium lelkes tagjai – a sziklás hazát bejárva – a székely nép tűzhelyeinél annak ajkáról írtak össze”.³³ Tihanynak szemmel láthatóan pontos információi voltak a marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról. De az is azonnal szemünkbe ötlük, hogy olyan számot emleget, mely nem egyezik a Szabó Sámuel adataival. Ilyen mennyiségű balladáról Szabó soha nem beszélt. A Tihany írását követő cikkében Szabó egyszer globális mennyiségről (900 darab népkölteményről) ír, egyszer pedig azon háborog, hogy I. Grozescu arról

a 15–20 kiadatlan balladáról is ítéletet mond, melyek Krizánál és nála várják a napvilágra jutást. Mindebből arra lehet következtetni, hogy Tihany nem Szabó Sámuelről tudott a gyűjtés eredményéről. Ennek igazolására további adatokat sorolhatunk Szabó Sámuelnek Arany Jánoshoz írt leveleiből, melyekben több rendben is beszámolt a gyűjtőmunka előrehaladtáról, olykor számszerűen is. 1863. december 24-én például így ír: „Népdalgyűjteményem, s ezek közt főleg a balladaneműek reménységet túlhaladólag megszorodtak. Elsőrangú balladaféle van eddigelő 11, nagyobbára teljesen ismeretlenek. Az öszves gyűjtemény 600 db körül jár.”³⁴ Három hónappal később, 1864. március 26-án örömmel jelenti Arany Jánosnak, hogy „...gyűjtésem igen szép eredménnyel biztat; öszvesen már 800 darab körül jár s új év óta is 4–5 darab igen becses népballadával szaporodott”.³⁵

Az Arany Jánosnak írott levelekből az is kiderül, hogy Gyulai Pál a marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról csak Szabó Sámuelről értesülhetett volna, mégpedig Arany János közvetítésével. Szabó ugyanis egyetlen levelében sem mulasztotta el üdvözölni Gyulait, egy alkalommal pedig külön üzenete is van számára: „Gyulainak azt üzenem – írja 1863. április 21-i levelében –, hogy közelebből kaptam egy gyönyörűséges szép Molnár Annát, mely az övét kiegészíti és homályos helyeit megfejteti...”³⁶ Gyulai tehát annyit tudhatott a marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról, amennyiről Szabó Arany Jánosnak beszámolt. Gyulaival ebben az időben Szabó Sámuel nem levelezett, a Gyulai-levelezés első kötetében, mely az 1843–1867 közötti időszakot öleli fel, egyetlen levél sem szerepel kettőjük kapcsolatának dokumentálására.³⁷ A levélgyűjtemény egyúttal arról is árulkodik, hogy Gyulai senki olyan erdélyivel nem levelezett akkoriban, akitől közvetlen információkat szerezhetett volna a vásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról. Tihany pedig – a jelek arra mutatnak – közvetlen forrásra támaszkodik és nem Szabó Sámuel adataira. Vagyis olyan valaki lehetett, akinek személyes kapcsolata volt a vásárhelyi református kollégiummal és egyáltalán Marosvásárhellyel.

Kilétének megfejtéséhez közelebb visz írásának egy személyes vonatkozású részlete: „Korlátolt ismeretem kényszerít – írja Tihany cikke bevezetőjében –, hogy a mondandókat szűk keretbe szorítsam; s így éppen nem lesz meglepő, ha cikkíró által a költészet remek teremtményeül feltüntetett Mózes és Lykurg törvényeit mint jogász, az evangéliumot mint keresztény érintetlenül hagyom.”³⁸ A Tihany álnév mögött tehát jogászt kell keresnünk, olyan joghallgatót, akinek tudomása lehetett a marosvá-

sárhelyi diákok gyűjtőmozgalmáról, és aki 1864-ben Pesten volt joghallgató. A *Fővárosi Lapok* vidéki olvasója ugyanis az akkori körülmények között aligha válaszolhatott volna olyan rövid idő alatt, mint ahogy Tihany cikke a Grozescuét követte.

Ilyen irányban tájékozódva három fiatalembert is találtunk, akinek marosvásárhelyi kötődése nem kétséges, s aki az 1863–64-es tanévben joghallgató volt a pesti egyetemen. Elvileg bármelyikük lehetett a Tihany álnéven megszólaló cikkíró. Teljes biztonsággal azonban egyikről sem tudjuk ezt bizonyítani. Így csak elmondjuk érveinket és ellenérveinket, hátha valaki ezen a csapáson elindulva közelebb jut a megoldáshoz.

A három közül legkevésbé „gyanús” Kolosváry Sándor, a kolozsvári egyetem későbbi magánjogtanára, mert mire a református kollégiumban a gyűjtőmozgalom kibontakozott, ő már nem volt Marosvásárhelyen; 1862 őszétől a pesti egyetem jogi karán tanult. Információi azonban lehettek az egykori iskolában folyó tevékenységről, mert négy évvel fiatalabb öccse továbbra is ott tanult. Mégis, kicsi a valószínűsége, hogy Kolosváry azonos lenne Tihannyal, mert Szinnyei szerint Kolosváry jogi szakiróként szerzett nevet magának, írásaiban szakterületéről nemigen kalandozott el.³⁹

Első látásra Deák Farkas, a későbbi történész-akadémikus addigi életútjában is túl sok ellentmondó mozzanat van ahhoz, hogy őt sejthetnők a Tihany álnév mögött. Deák sokkal idősebb volt előbb említett jogásztársánál, tizenkét évvel korábban, 1852-ben hagyta el a marosvásárhelyi református kollégiumot, méghozzá tragikusan komor körülmények között. Az akkor másodéves teológust, mint a Török–Gálffy–Horváth-féle összeesküvés tudóját, fogolyként hurcolták el az osztrák hatóságok. Ötévi raboskodás után, 1857-ben került haza Marosvásárhelyre, hol egy ideig – lakhelyét engedély nélkül nem hagyhatta el – nevelősködött, azután két tanéven át Kolozsváron, a református kollégiumban volt osztálytanító (1860–62-ben). 1862 őszén Pestre költözött, hol az egyetem jogi karán folytatta tanulmányait. Így tehát a marosvásárhelyi diákok folklorgyűjtő mozgalmáról, mely az 1862–63-as tanévben indult, csakis közvetítők útján szerezhetett tudomást. Információk azonban több csatornán is eljuthattak hozzá: szülei Marosvásárhelyen éltek, apja köztisztviselőként álló királyi táblai ügyvéd volt, testvére, Deák Lajos 1864-ben a kollégium kisdiaákja; egykori tanuló társai közül pedig három is (Koncz József, Urr György, Horváth Gáspár) a kollégiumban volt akkoriban osztálytanító vagy segédtanár (az utóbbi fogolyként is osztozott Deákkal a

közös „élményekben”). Annyi mindenképpen biztos, hogy Deák Farkas érdeklődött a szülővárosában történekről, figyelemmel követte a marosvásárhelyi eseményeket, s ha úgy adódott, akár másodkézből kapott adatokat is felhasznált egyik-másik írásában.⁴⁰ Mindezeket figyelembe véve, úgy véljük, hogy Deák Farkas tudhatott a marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról, e tekintetben tehát nincs akadálya annak, hogy őt sejtjük a Tihany álnéven megszólaló cikkíróban.

Sejtésünket több más körülmény is erősíteni látszik. Így például Tihanyban az a megjegyzése, hogy Grozescu a *Toma* fordításával könnyített helyzetén (mármint a Tihanyén), felmentette őt a „fordítási munkától”⁴¹. Ez a személyes vonatkozású megjegyzés, ha nem is utal konkrétan a szerző kilétére, annyit mindenképpen elárul, hogy románul tud, tehát erdélyi ember a cikk szerzője, akinek valamelyes írói-költői gyakorlata is kellett hogy legyen, másként aligha vállalkozott volna a román népballada fordítására. Nos, éppen ezen a ponton terelődhet a gyanú Deák Farkasra, mert a három szóba került jogász közül ő az egyedüli, aki 1864-ben gazdag, többéves szépírói és publicista múltra tekinthetett vissza. Szimneyi szerint Deák 1858-tól foglalkozott „hírlapirodalommal”, politikai, történelmi tárcacikkeket, elbeszéléseket közölt a fővárosi és erdélyi lapokban és folyóiratokban. Különösen Kolozsvárra kerülése után dolgozott intenzíven, nevével a kor időszaki kiadványaiban és önálló kötetek élén egyaránt találkozhatott az olvasó.⁴² Első önálló munkája egy politikai röpirat volt: *Őszinte szó a román testvérekhez* (Kolozsvár 1861) címmel az erdélyi románság helyzetéről, törekvéseiről fejtette ki véleményét. Számunkra ez a röpirat jelzésértékű annyiban, hogy Deák Farkas – ha azonos Tihannyal – nem a Vadrózsapör kapcsán szembesült és foglalkozott először a román–magyar érintkezés problémakörével; közbeszólása így nem tekinthető esetlegesnek és véletlennek. Fordított gondolatmenettel pedig úgy is érvelhetünk, hogy a röpirat eggyel több argumentum a mellett, hogy Deák Farkast gyanítsuk a Tihany álnév mögött.

Nagy valószínűséggel feltételezhető az is, hogy Deák a *Vadrózsákkal* sem Grozescu támadása következtében találkozott először, 1862 tavaszán, akkor, mikor Kriza Gyulai segítségével sajtó alá rendezte székelyföldi gyűjtésének első kötetét, Deák Farkas még Kolozsváron élt. Mi több, más státusban ugyan, de egy iskolában tanított Gyulai Pállal. Deák kolozsvári évei egybeesnek Gyulai kolozsvári tanárkodásának utolsó két esztendejével; mindketten az 1861–62-es tanév végétől léptek ki a református kollégium kötelékéből s költöztek Pestre. Gyulai révén Deák Farkas köz-

vetlen közéről szemlélhette a *Vadrózsák* előkészítő munkálatait, de értesülhetett a székelyföldi gyűjtés közeli megjelenéséről magától Krizától is, hiszen 1862. július 11-én Kriza így ír Gyulainak: „Egyéb semmi! Csak annyi, hogy a Deák Farkas Albumában kijött versek Taracki név alatt valami ifjúkori verseim, s a magaménak el sem ismerném, ha valakinek tetszenék engem interpellálni. Én most a székely népet költetem, költsön helyettem...”⁴³ A levélben az 1862-ben megjelent *Kolozsvári album*ról van szó, melyet Deák Farkas Bánffy Dezsővel és Réthy Lajossal együtt szerkesztett, de úgy látszik, Krizától Deák Farkas útján kerültek versek a kötetbe. Másként miért emlegetné Kriza Deák Farkas Albumaként a kiadványt? Feltételezett személyes kapcsolatuk okán újólaj feltámad bennünk a gyanú, hogy Tihany álnéven Deák Farkas kelt a *Vadrózsák* védelmére.

Mellette szól néhány, az első pesti évekre vonatkozó könyvészeti adalék is. Deák Farkas addig is több fővárosi lapnak dolgozott, de ahogy Pestre költözött, csaknem mindenik folyóirattal munkatársi viszonyba került. Találkozunk nevével Arany *Koszorújában*, a *Budapesti Szemlében*, *Családi Körben*, *Hölgyfutárban*, s nem utolsósorban a Grozescu cikkét közlő *Fővárosi Lapokban*. Ez utóbbinak megindulásától kezdve több mint két évtizeden át (1864–1887 között) munkatársa volt. Az 1864-ben itt közölt cikkei arról árulkodnak, hogy Deák Farkast publicisztikai tevékenységében semmiféle szakosodás nem korlátozta, a legkülönfélébb témákról írt cikkek alatt olvashatjuk nevét: írt például *XV. Lajos végnapjairól*, recenzált szépirodalmi könyveket, verset, prózát egyaránt, és közölt cikksorozatot *A zene hatásáról*. Mindebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy semmi rendhagyó nem lett volna abban, ha történetesen a *Vadrózsák* körüli perpatvarba is beleszól. A rendhagyó inkább az, hogy miért álnéven közölte véleményét. Mi oka volt eltitkolni kilétét?

Az még elképzelhető, hogy a vita idején jobbnak látta álnevet használni, mert tartott az esetleges méltatlan támadásoktól, vagy még inkább a pesti egyetemen tanuló román jogászok csatározásától. Az viszont már teljességgel érthetetlen, hogy mikor több mint két évtizeddel később, 1886-ban közli *Kőműves Kelemen* balladájának nyomáti (marosszéki) változatát, s összehasonlítja azt a Kriza-féle szöveggel,⁴⁴ egy szóval sem említi, hogy ő vitázott volna Tihany álnéven e ballada eredetiségének védelmében.

De vajon ő vitázott-e? Ő volt-e a rejtélyes Tihany? Vagy a harmadik jogász, akiről eddig még nem szóltunk? Esetleg egy negyedik, ötödik, akiről nem is tudunk?

Tihanyt azonosító kísérletünkben külön figyelmet érdemel az utolsó-nak hagyott Soós Kálmán: a három joghallgató közül egyedül neki volt közvetlen kapcsolata a marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájával. Ő tehát személyes tapasztalat alapján írhatta – ha ő volt egyáltalán – a Tihany idevonatkozó sorait. Hármuk közül ugyanakkor ő volt a legfiatalabb, publicisztikai-irodalmi tevékenység aligha állt mögötte.

Soós Kálmán 1863 őszén lett pesti joghallgató, miután elvégezte a marosvásárhelyi főiskola két jogi évfolyamát. Az 1861–1863 közötti időszakban egyik legtevékenyebb tagja volt a református kollégium „önképző társulatának”: Cukrossy és Szidor álnéven elbírálásra sűrűn nyújtott be az önképzőkörbe adomákat, melyek közül aztán a sikerülteb-eket a *Közleményekben* is „közzé tette”. Az önképzőkör *Emlékkönyve* pedig egy Kóvár-vidéki kirándulás terjedelmes útirajzát őrizte meg tőle.⁴⁵

Soós Kálmán nem tartozott Szabó Sámuel gyűjtői közé, a népkölté-zeti gyűjtőmunkáról mégis pontos és naprakész ismeretei lehettek, hiszen egyik szerkesztője volt annak a kéziratos diáklapnak, mely megőrizte számunkra a folklórszövegek egy részét. Különbön is – a jegyzőkönyvek tanúsítják – Szabó Sámuel az önképzőköri üléseken rendszeresen nyug-táztta az újabban benyújtott gyűjtéseket, ily módon Soós Kálmánnak, többi önképzőköri tagtársával együtt, közvetlen és folyamatos értesülései voltak a gyűjtemény gyarapodásáról. Kapcsolata az alma materrel egyetemre kerülése után sem szakadt meg: 1864. február 2-i keltezéssel az önképző-körnek címzett hosszú levélben számolt be pesti élményeiről, amit aztán a kéziratos diáklapban nyilvánosságra hoztak egykori iskolatársai.⁴⁶

Mindezek ellenére nehéz elképzelni, hogy ő lépett volna porondra a *Vadrózsák* védelmében. Semmi nyoma sincs ugyanis annak, hogy egye-temi éveit alatt vagy akár később is a majdani budapesti büntető törvény-széki bíró publicisztikával, szépirodalommal foglalkozott volna.⁴⁷ Igaz viszont, hogy fordított logikával is lehet érvelni, mégpedig a homlok-egyenest ellenkező állítás megtámogatására: Soós Kálmánnak nem volt publicisztikai gyakorlata, ezért aztán nem saját nevén lépett nyilvánosság elé; álnév mögé rejtőzött, hogy az esetleges kedvezőtlen sajtóvisszhang-tól, netalántán otromba támadásoktól óvja magát.

A kezdő tollforgatók jól bevált szokása az álnév alatti jelentkezés, s abban a korban különösen gyakori jelenség volt. Politikai okok is közre-játszhattak az álnevek sűrű előfordulásában, de lehet, hogy az iskolai önképzőkörök gyakorlata élt tovább a sajtóban. Az önképzőköri tevé-kenység szabályzata ugyanis – a pártatlan elbírálás érdekében – megkö-

vetelte az ifjú szerzőktől, hogy álnéven vagy jeligével nyújtsák be írásait, pályamunkáikat. Ilyen szemszögből ítélve, Soós Kálmán szerzőségének egyszerűen megnő az esélye. Az önképzőkört éppen csak odahagyó, pár hónappal azelőtt még Cukrossyként, Szidorként fennforgoló Soós új álnevet választ magának, s megpróbálkozik egy kis visszhangot kelteni folklórgyűjtő iskolatársai egyszerű munkájának. Hozzá tud szólni a vitatott *Vadrózsák* kérdéséhez is, mert – ugyancsak a jegyzőkönyvek tanúsítják – Szabó Sámuel az önképzőköri üléseken rendszeresen bemutatta és magyarázta a beérkezett népköltészeti szövegek legjavát.

Kezdő tollforgatót sejtet Tihanyban a *Fővárosi Lapok* 1864. május 11-i (107.) számának szerkesztői üzenete is: a lap vezetői türelmet kérnek Tihanytól, mert – mint írják – „annyira el vagyunk halmozva verselésekkel (ez minden új szépirodalmi lap elkerülhetetlen fátuma), hogy olvasni és rendezni is alig győzzük”. Tihany tehát még a *Vadrózsapör* előtt verssel (verseléssel!) próbálkozott a lapnál, úgy látszik azonban, nem sok sikerrel: abban az esztendőben Tihany néven nem avatott versszerzőt a *Fővárosi Lapok*. A kor periodikáiban sem talákoztunk ezzel az álnévvel, kivéve a *Családi Kört*, mely 1863 decemberében közli egy versét Tihanynak.⁴⁸ Mindez arra enged következtetni, hogy kezdő tollforgató rejtőzhetett a Tihany álnév mögött, aki egy-két próbálkozás után abbahagyta a Parnasszus ostromát, vagy pedig az álnév használatával hagyott fel egyszer s mindenkorra.

Tihany gyér jelentkezése a fővárosi sajtóban időben egybeesik Soós Kálmán első pesti tanévével. E tekintetben tehát nincs akadálya annak, hogy Soóst gyanúsítsuk az álnév mögött. Mint ahogy a kezdő tollforgatói minősítés is ráillik Soós Kálmánra. Igen ám, de pár lappal előbb még Deák Farkast igyekeztünk azonosítani Tihannyal, azzal érvelve, hogy az álneves szerzőnek írói-publicisztikai gyakorlottsága kellett legyen, különben nem vállalkozott volna a román ballada fordítására.

Kezdő tollforgató volt-e Tihany vagy gyakorlott publicista? Soós Kálmánban vagy Deák Farkasban véljük megtalálni az álneves szerzőt? Akár egyik, akár másik mellett döntünk, úgy látszik, bizonyító és cáfoló argumentumokat egyaránt felsorakoztathatunk mellettük és ellenük. Csak a megnyugtató bizonyosság késik, csak az várat továbbra is magára, mert – Szabó Sámuellel szólva – „a senki által még be nem bizonyított dolgokat nem elég csak »hinni, vélni, meggyőződve lenni« róla, nem elég csak egy kis bátorság, hogy ki merje mondani az ember, azt *tudni* is kell”.

És mi sajnos továbbra sem tudjuk, ki volt Tihany!

Szakirodalom

- ALEXICS György
1897 *Vadrózsapör*. Ethnographia VIII. 73–88, 184–192, 279–290, 362–377.
- ANTAL Árpád–FARAGÓ József–SZABÓ T. Attila
1971 *Kriza János*. Kolozsvár.
- BARTÓK Béla
1966 *Összegyűjtött írásai*. I. Budapest.
- CSANÁDI Imre–VARGYAS Lajos
1954 *Röpülj, páva, röpjülj*. Magyar népballadák és balladás dalok. Budapest.
- DEÁK Farkas
1864 *A Marosvásárhelyi tartott év. ref. tanári gyűlés*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap VII. 25. sz. jún. 19. 791–793.
- 1886 *Kőműves Kelemen*. Magyar Nyelvőr XV. 287–288.
- FARAGÓ József
1956 *A marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyűjtőmunkája az 1860-as években*. Igaz Szó IV. 7. sz. 1038–1043.
- 1964 *A százéves „Vadrózsapör” és mai tanulása*. Korunk XXIII. 12. sz. 1722–1726.
- 1965 *Jávorfa-muzsika*. Népballadák. Bukarest.
- FOCHI, Adrian
1968 *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*. I. (1800–1891) București.
- GROZESCU, Iulian
1864 *Egy pár székely „vadrózsá”-ról*. (Fővilágosításul) Fővárosi Lapok I. 114. sz. május 20. 488–489.
- GY. P. (Gyulai Pál)
1860 *Jegyzet az „Adalék népköltészetünkhöz” című értekezéshez*. Budapesti Szemle IX. 30. füz. 300–302.
- H.
1884 *Budenz József*. In: *Budenz-album*. Budapest. 1–12.
- KRIZA János
1911 *Kriza János levelei Gyulai Pálhoz*. In: *Vadrózsák*. Székely népköltési gyűjtemény. Magyar Népköltési Gyűjtemény, XII. Budapest. 378–416.
- NÉMETH G. Béla
1982 *A Vadrózsapör és Arany*. In: Kriza Ildikó (szerk.): *Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok*. Budapest. 69–78.
- OLOSZ Katalin
1994 *Vízbevető hétfő egy múlt századi leírásban*. Művelődés XLVI. 4. sz. 28–29.
- SOLYMOSSY Sándor
1923 *„Kőműves Kelemenné”*. Ethnographia XXXIV. 133–143.
1924 *Molnár Anna balladája*. Ethnographia XXXV. 75–82.
- SOMOGYI Sándor
1961 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Somogyi Sándor. Budapest.
- SZABÓ Sámuel, F.
1864 *Székely népköltemények*. IV. Koszorú II. második félév 2. sz. júl. 10. 40–43.

SZENTMIKLÓSY Dénes

1994 *Egy marosvásárhelyi hetivásár*. Művelődés XLVI. 12. sz. 43.

SZINNYEI József

1891–1914 *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Budapest.

TIHANY

1864 *Az egy pár „székely vadrózsá”-ról*. Fővárosi Lapok I. 119. sz. május 26. 508–509.

VULCANU József

1872 *Egy korán elhunyt román költő*. Hazánk és a Külföld VIII. 27. sz. 216–217.

Jegyzetek

- ¹ Bartók 1966. 597.
² Grozescu 1864. 488.
³ Alexics 1897; Solymossy 1923, 1924; Faragó 1964; Antal–Faragó–Szabó T. 1971; Németh G. 1982.
⁴ Csanádi–Vargyas 1954. 46.
⁵ Faragó 1956, 1965.
⁶ Szabó 1864. 40.
⁷ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. Marosvásárhely, 1864. jún. 29. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/480.
⁸ Szabó 1864. 42.
⁹ Szabó 1864. 40.
¹⁰ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/480.
¹¹ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. Marosvásárhely, 1863. dec. 24. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/478.
¹² Koszorú, II. évf., I. félév, 23. sz. 1864. jún. 5. 548.
¹³ Szabó 1864. 40.
¹⁴ Vulcanu 1872. 217.
¹⁵ Szabó 1864. 41.
¹⁶ Szabó 1864. 42.
¹⁷ Szabó 1864. 42.
¹⁸ Szabó 1864. 42.
¹⁹ *Önképzőtársulati jegyző- és emlékkönyv*. 1857. Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS F=408. 178, 269. bejegyzés 1863. június 6-án.
²⁰ H. 1884. 2–3.
²¹ *Önképzőtársulati jegyző- és emlékkönyv*. 1857. 178.
²² *Közlemények az önképzőtársulati művekből*. 1865. 1–8. sz.; 1866. 1–7. sz.; 1868. 1–3. sz. – Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS 408.
²³ *I-ső Bölcselmi osztály magyar dolgozatai (válogatva) 1864/5 tanodai évről*. Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS 410. számozatlan lapokból álló bekötött füzet.

²⁴ *I-ső Bölcselmi osztály magyar dolgozatai (válogatva) 1865/6 tanodai évről.* Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS F=48. A bekötött füzet lapjai nincsenek számozva.

²⁵ Nyomtatásban: Szentmiklósy 1994.

²⁶ Közölve: Olosz 1994.

²⁷ Fochi 1968. 193. – 1663, 1665, 1666. sz. adat.

²⁸ Solymossy 1924. 75.

²⁹ GY. P. 1860.

³⁰ Fővárosi Lapok, I. 114. sz., 1864. május 20. 488.

³¹ Kriza 1911. 414.

³² Fővárosi Lapok, I. 122. sz., 1864. május 31. 521.

³³ Tihany 1864. 509.

³⁴ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/478.

³⁵ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/478.

³⁶ Szabó Sámuel levele Arany Jánoshoz. MTA Könyvtára, Kézirattár, K 513/474.

³⁷ Somogyi 1961.

³⁸ Tihany 1864. 508.

³⁹ Szinnyei 1899. VI. 794–799.

⁴⁰ Deák 1864.

⁴¹ Tihany 1864. 508.

⁴² Szinnyei 1893. II. 667–671.

⁴³ Kriza 1911. 383.

⁴⁴ Deák 1886.

⁴⁵ Soós Kálmán: *Kővárvidéki kirándulás. Töredék úti naplóból.* In: *A marosvásárhelyi református főiskola önképző társulatának Emlékkönyve az 1862–63. tanévben.* Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS F=408. 215–234.

⁴⁶ *Levél az Önképző társulathoz Soós Kálmántól.* Közlemények az önképzőtársulati művekből, 1864. I. sz. márc. 7.; 2. sz. márc. 14.; 3. sz. ápr. 6. – Kézirat a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár Bolyai-állományában. Jelzete: MS 408.

⁴⁷ Szinnyei 1908. XII. 1304.

⁴⁸ Tihany: *Álmodám...* Családi Kör IV. 50. sz., 1863. dec. 13. 1025–1026.